

MORNARICA NOVJ U SJEVERNOJ DALMACIJI

U POVODU
40. GODIŠNJICE
OSNIVANJA
JUGOSLAVENSKE
RATNE MORNARICE

NARODNI MUZEJ ZADAR — ODJEL REVOLUCIJE — 11. XI 1982.

NARODNI MUZEJ - ZADAR

Odjel ZA DOKUMENTACIJU

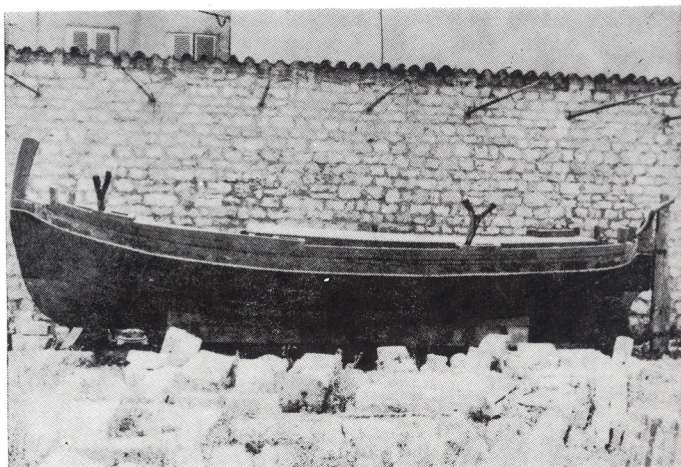
Br. B-121

*Vrhovni komandant NOV i
POJ maršal Tito obilazi
brodove Mornarice NOVJ;
Vis, 17. VII 1944.*

Prvi brod svesna »Sofija«, pred rat u Istri

Partizanska gajeta iz Malog Iža, vlasništvo Šanta Petričića

Izložba na temu Mornarica NOVJ u sjevernoj Dalmaciji, koju priređuje Odjel revolucije Narodnog muzeja u Zadru, prvo je nastojanje da se zadarskoj javnosti prikaže složen i događajima bogat razvojni put Jugoslavenske ratne mornarice, za razdoblje 1941—1945. godine, na ovom dijelu jugoslavenskog teritorija. Posebnu smo pažnju obratili širem zadarskom području, na kojemu su se zbili gotovo svi značajni događaji u sjevernoj Dalmaciji, a sa toga su područja i mnogi brodovi Mornarice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, vrsni mornari i komandanti.

Pred dvije godine javnosti smo prikazali makete partizanskih brodova sa zadarskog područja, iz fundusa Odjela. Slijedilo je otvorenje stalnog postava Odjela, u kojemu je Mornarici NOVJ dano veoma značajno mjesto. Pridodajmo tome i zbornik »Zadarsko otočje«, kao rezultat znanstvenog skupa koji je u rujnu 1971. godine održan na otoku Ižu, u povodu 30-godišnjice ustanka naroda i narodnosti Jugoslavije, i u čast Prvog partizanskog odreda sa zadarskih otoka koji se borio u Lici.

Sjeverna Dalmacija pa tako i zadarsko područje sastavni je dio narodnooslobodilačke borbe jugoslavenskih naroda i narodnosti. I borbe na moru na tom teritoriju sastavni su dio borbi na moru na čitavom jugoslavenskom dijelu Jadrana. Stoga neka bude dozvoljeno da se najprije ukratko izloži o Mornarici NOVJ.

Mornarica NOVJ nastala je u toku narodnooslobodilačke borbe 1941—1945. godine. Od partizanske aktivnosti na Jadranu, kao obliku općenarodnog rata, do složenih vojnih operacija za konačno oslobođenje domovine, prošla je složen, težak ali slavan borbena put. U prvom razdoblju, od srpnja 1941. do rujna 1943. bilježimo brojne aktivnosti. S obzirom na nepovoljne uvjete za oružanu borbu, do kapitulacije Italije na područjima Slovenskog primorja i Istre nema partizanske aktivnosti na moru. U Hrvatskom primorju stanje je znatno povoljnije. Prve veze idu iz Krka, gdje je KPJ imala najjače uporište na Kvarnerskim otocima. Dalmacija je imala najpovoljnije uvjete za aktivnosti na moru. Glavnu ulogu su odigrale partijske organizacije i rukovodstva. Na tom je području na početku oružane borbe bilo 1.276 članova KPJ, od čega u sjevernoj Dalmaciji 271 član. Tom broju valja dodati još brojnije članstvo SKOJ-a te kandidate, simpatizere i članove čitalačkih grupa. U toku 1941. godine partizanske aktivnosti na moru karakteriziraju tri oblika: partizanske pomorske veze, diverzije i sabotaže na brodovima u luci te uklanjanje morskih mina iz minskih polja. Na crnogorskoj obali partizanske aktivnosti na moru počele su oružanim napadima ustanika na neprijateljske posade, 13. srpnja 1941. Toga su dana ustanici zaplijenili na Virpazaru nekoliko manjih brodova, a u jednom od njih uputili su 16. srpnja 46 zarobljenih talijanskih vojnika

za razmjenu za sanitetski materijal i hranu. Taj se datum može smatrati i početkom partizanske aktivnosti na Jadranu.

U toku 1942. godine, rasplamsavanjem ustanka, jačaja i partizanske aktivnosti na Jadranu. U Hrvatskom primorju širi se broj pomorskih veza, pa one kreću i sa Raba i Paga. Dalmacija je puna veom značajnih događaja. Spomenut ćemo samo najznačajnije. U siječnju ustanak u Gradcu; u ožujku se osniva Prva južnodalmatinska partizanska četa; 4. svibnja tri udarne grupe potapaju dva glibodera u Neretvi i ruše lučke uređaje u luci Ploče; 23. svibnja motornim leutom zaplijenjen motorni jedrenjak »Mira« koji je prevezio hranu i poštu iz Metkovića za Makarsku; osniva se 20. travnja Leteći vod između Biograda na moru i Pakoštana, kasnije zvan Biogradski partizanski vod; Primorska partizanska četa osniva se 11. lipnja na Vodičkom području; i druge akcije. Minerski odred nastavlja svoju aktivnost u vađenju mina, da bi krajem lipnja bila osnovana grupa partizanskih минера, kao prva pomorska partizanska jedinica na Jadranu. Jedan od najznačajnijih događaja jest ustanak u Malom Ižu 26. srpnja. Na crnogorskom primorju, glede aktivnosti na moru, odrazila se opća kriza NOP-a koja je tada bila zahvatila Crnu Goru. Jedna četa bataljona »Carev Laz« napala je 12. veljače i zarobila talijanski parobrod »Skenderbeg«.

Kvalitativni korak od partizanskih aktivnosti na Jadranu do formiranja Mornarice NOVJ učinjen je u veoma otežanoj vojnoj situaciji. Saveznički uspjesi na frontovima i na Sredozemlju nisu donijeli olakšanja Narodnooslobodilačkoj vojsci. Naprotiv, talijanski i nemački okupator je zbog tih savezničkih uspjeha pojačao svoju aktivnost protiv jugoslavenskih partizana atakirajući na njihove slobodne teritorije. Talijanski okupator provodi nemilosrdne mjere odmazde. Do u tančine razrađuje mjere za suzbijanje partizanske aktivnosti na moru. U tu svrhu tiska 10. travnja 1943. posebnu brošuru »Uputstva za borbu protiv partizana na moru«.

Povijesni datum u vezi s osnivanjem partizanske ratne mornarice jest 18. prosinca 1942. godine, kada je Vrhovni štab NOV i POJ izdao naredbu Štabu IV operativne zone Hrvatske o osnivanju Sekcije za ratnu mornaricu, kao organu Štaba zone. Ta je naredba uslijedila pošto je drug Tito, vrhovni komandant NOV i POJ 17. prosinca 1942. u Bosanskom Petrovcu razgovarao s Velimirom Škorpikom. Ta je Sekcija počela ra-

Vojin Zirojević u konc. logoru na Ošljaku, 13. V 1941.

dom oko 24. prosinca 1942. U Podgori je osnovana »mornarička postaja« (stanica) i poduzete su druge mjere značajne za organizaciju mornarice. Najznačajniji je događaj formiranja 23. siječnja 1943. Odreda ratne mornarice južne Dalmacije, sa zadatkom obrane obale od upada i pljačke te zadacima propagandnog karaktera. Odred je imao oko 150 boraca, svrstanih u dvije mornaričke postaje (Podgora i Igrane) i pješadijskom četom u Tučepima. Međutim, slijedio je ubrzo nepovoljan razvoj prilika, izazvan četvrtom neprijateljskom ofanzivom. U takvim uvjetima mornaričke jedinice u makarskom primorju nisu se učvrstile niti su ostvareni planovi u vezi sa formiranjem takvih jedinica na drugim dijelovima jugoslavenske obale. I pored teških uvjeta, pomorske partizanske veze, kao stalni oblik partizanske aktivnosti na moru, funkcionirale su stalno, osobito na području Dalmacije, a posebno dobro organizirane na području sjeverne Dalmacije. Povremeno su izvođeni i prepadi na neprijateljski saobraćaj. Stoga kolijevkom partizanske ratne mornarice trebamo smatrati čitavu Dalmaciju.

Kapitulacijom Italije nastali su povoljniji uvjeti za nastavljavanje organizacije partizanske ratne mornarice. Naredbom od 24. rujna 1943. ozvaničeno je postojanje ratne mornarice formiranjem Komande mornarice za Hrvatsko primorje i Istru. Na području sjeverne Dalmacije 15. rujna 1943. osniva se u Ražancu Mornarički odred »Ražanac« odnosno »Nin«, a 25. rujna Štab Knin-

Velimir Škorpik

V. Škorpik 25. I 1943. u Podgori, obilazi osmatračnicu

skog sektora formira Obalsku komandu Kninskog sektora. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 5. listopada njezin se naziv mijenja u Komandu mornarice za sjevernodalmatinsku obalu i sjevernodalmatinske otoke. Na području srednje i južne Dalmacije stanje je drugačije, zbog posebnih uvjeta koji su nastali. Štab IV operativne zone formira 19. rujna (sa zakašnjenjem) Štab obalske komande (komandant Velimir Škorpik). Nekoliko dana

prije Komanda područja Split uspostavlja Odsjek za pomorski saobraćaj. Pošto je iz sastava te obalske komande izdvojena obalska artiljerija i 1. otočka brigada, dobila je novi naziv — Komanda flote naoružanih brodova. Početkom listopada 1943. ta je komanda imala osam flotila (Bračku, Šoltansku, Hvarsku, Višku, Lastovsku, Pelješku i Primorsku u Podgori). Za preuređenje ribarskih brodova za ratne svrhe poslužila su brodogradilišta u Sumartinu, Vrbovskoj, Korčuli i dr. Uzgred spomenimo, da su u navedenim flotilama bili i brodovi sa zadarskog područja.

Mornaričke komande širom Jadrana objedinjene su u jednu postepeno. Vrhovni štab je naredbom od 18. listopada 1943. godine formirao Mornaricu narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije. Komandant je Srećko Manola a načelnik Velimir Škorpik, dok je komesar Sergije Makijedo. Međutim, Štab VIII korpusa predložio je Vrhovnom štabu izmjenu komandnog kadra, pa je novom naredbom, od 24. listopada 1943, za komandanta postavljen Josip Černi, za njegovog pomoćnika Srećko Manola a za načelnika Štaba Uroš Mardešić. Usljedila je i reorganizacija mornaričkih komandi. Štab Mornarice je 26. listopada podijelio obalu na četiri pomorska obalska sektora: prvi za Hrvatsko primorje i Istru, drugi za sjevernu Dalmaciju, treći za srednju Dalmaciju i četvrti za južnu Dalmaciju. Takva se podjela pokazala neefikasnom, pa je došlo do nove podjele na šest sektora, što je izvršeno 10. studenog: I POS trčanski, II POS kvarnerski, III POS zadarsko-šibenski, IV POS splitski, V POS pelješki i VI POS bokokotorski. Međutim, u vrijeme te podjele, teritorij I i IV POS-a nije bio u rukama NOVJ. Stoga je odmah došlo do preimenovanja, pa je I POS postao II POS itd.

S obzirom na prostor nije moguće slijediti tok događaja u razvojnom putu i organizaciji. Kao najznačajnije jest povlačenje Štaba i glavnine snaga Mornarice NOVJ na otok Vis. Posebno je poglavlje odlučivanje štabova i drugih nadležnih u vezi s Visom, te kako je Vis tretiran u njemačkim planovima. Drug Tito je sa svojim suradnicima stigao na Vis početkom lipnja 1944. godine. Bio je to povijesnih trenutak ne samo za taj ustanički otok, već i za tokove narodnooslobodilačke borbe. Vis je postao glavna baza Mornarice NOVJ, i mnogo šire od toga. U prosincu 1943. osnovana je baza NOVJ u Monopoliju. Brojno stanje Mornarice NOVJ krajem kolovoza 1944. iznosilo je ukupno 4.858. Plovna sredstva

sačinjavali su naoružani brodovi (NB), patrolni čamci (PČ) i transportni brodovi. Na otoku Visu bile su i savezničke jedinice koje su pretežno pripadale britanskim a manjim dijelom američkim oružanim snagama. Svestrana aktivnost Mornarice NOVJ veoma je bogata zbivanjima. Koordiniranim borbama s kopnenim i zračnim snagama NOVJ oslobođena je Dalmacija, Boka i Crnogorsko primorje. U vezi s tim izvršen novi razmještaj baza i reorganizacija snaga. A krajem prosinca 1944. Štab Mornarice NOVJ odlučuje da se početkom siječnja 1945. izvrši reorganizacija. Zadar je, pored ranije Ista, pretvoren u operacijsku bazu. Nakon reorganizacije i preimenovanja 1. ožujka 1945. NOVJ u Jugoslavensku armiju, a Mornarice NOVJ u Jugoslavensku mornaricu, Štab Mornarice izdao je 16. ožujka naredbu o preformiranju pomorskih obalskih sektora. Umjesto njih i mornaričkih stanica formirane su tri pomorske komande (PK) i pet pomorskih obalskih komandi (POK). Snage Jugoslavenske mornarice, u sklopu snaga 4. Jugoslavenske armije, nezadrživo su napredovale oslobađajući preostale teritorije, sve do Trsta u koji su stigle prije savezničkih snaga. Posebnim naredbama je Vrhovni komandant maršal Tito pohvalio jedinice 4. armije i Jugoslavenske mornarice za oslobodjenje Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka, Istre, prodor u Trst i oslobodjenje Rijeke.

Sjeverna Dalmacija, posebno šire zadarsko područje, dala je veoma značajan doprinos osnivanju partizanske ratne mornarice. Nemoguće je ovom prilikom makar ukratko izložiti o bogatoj i raznovrsnoj aktivnosti, od prvih partizanskih veza do osnivanja III POS-a Mornarice NOVJ, te pretvaranja toga područja u snažnu bazu za izvođenje završnih vojnih operacija. O tome danas postoji obilna literatura, pristupačna svakom zainteresiranom. U daljnjem ćemo izlaganju ukazati na nekoliko, po našoj ocjeni, najznačajnijih i karakterističnih događaja na širem zadarskom području. Ići ćemo onim redom kako je sačinjen i plan same izložbe.

Pomorske partizanske veze na zadarskom području nastavak su ilegalnih partijskih veza prije rata. Funkcionirale su od prvih dana talijanske okupacije, stalno se povećavale dok ubrzo nisu prerasle u čitav jedan sistem, dobro organiziran i nesavladiv za neprijatelja. Zadarski arhipelag s kopnom bio je pove-

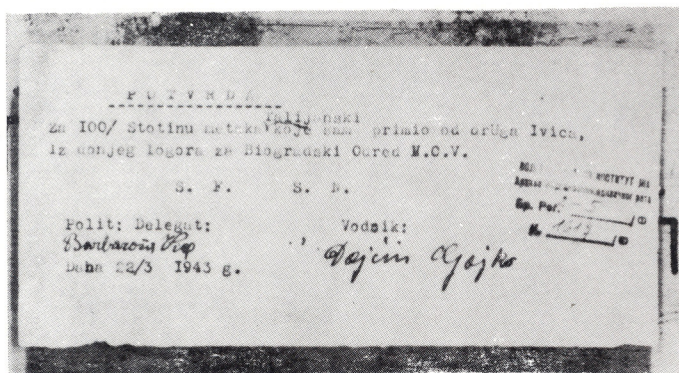

Otočić Maslinovac, jugoistočno od Rave

Primorska partizanska četa, ljeti 1942.

zan brojnim stalnim i povremenim vezama, na relacijama: otoci — Šibenik i otoci — vodički teren, otoci — Zadar i otoci — biogradski teren, te otoci — privlačko-zatonski teren. Lokalne veze stalno i povremeno su održavane među otocima, a najviše i najredovitije na relacijama: Iž — Ugljan, Iž — Rava, Iž — Dugi otok, Iž — Molat; Rava — Iž, Rava — Ugljan, Rava — Dugi otok, Rava — Molat; Dugi otok — Kornat — Modrave, Dugi

Dokument Biogradskog partizanskog voda, od 22. III 1943.

otok — Biograd na moru; Biograd na moru — Pašman; Filipiakov — Pašman; Kornat — Betina, Murter; Kornat — Modrave, partizanski logor, Ninsko područje — Vir — Molat, itd. Poslije kapitulacije Italije povezani su svi otoci i sva mjesta. Veoma značajna veza išla je od lipnja 1941. na relaciji Zadar — Ugljan — Iž i obratno. Najznačajnije baze pomorskih partizanskih veza bile su na otocima Ravi i Dugom otoku. Uvala Hrhrovica na Dugom otoku bila je najznačajnija baza. Tu je uvijek, sve do kapitulacije Italije, bilo 5 do 6 čamaca. Stalan sastav sačinjavali su čamci: dva iz Rave, jedan iz Sestrunja i dva iz Malog Iža. Čamci su danju potapani a noću vadeni iz mora. Na otoku Pašmanu bili su značajni punktovi i partizanski logor za kotar Biograd na moru a od formiranja okruga Zadar (početkom ožujka 1943) i za zadarsko okružje. Preko zadarskih otoka prolazile su brojne veze. Ne računajući ilegalce i terence, pomorskim je vezama sa zadarskog otočja prevezeno: više od 1000 boraca koji su bili u stalnom pokretu, velike količine hrane, odjeće i obuće, lijekova, štampe, znatne količine oružja i municije. Značajno je da je narod te veze prihvatio kao svoje i da je njima, uz propusnice koje su izdavali NOO-i, putovao za svoje privatne potrebe, iako su postojale redovite brodske pruge. Jedan od prvih čamaca koji je pošao u ilegalnost jest guc Ante Bubice iz Luke na Dugom otoku. Bilo je to u lipnju 1941. na traženje Kotarskog komiteta KPH Preko. U njemu je jedno vrijeme boravilo i nekoliko članova KK KPH Preko.

Vojin Zirojević, narodni heroj, član Pokrajinskog komiteta KPH za Dalmaciju i jedan od najistaknutijih rukovodilaca Bosne i Hercegovine, bio je zatočen u talijanski koncentracijski logor na otočiću Ošljaku, u Zadarskom kanalu, svega oko 3 km udaljenom od Zadra. Oslobodili su ga početkom kolovoza 1941. godine neustrašivi omladinci iz Kali, u suradnji s omladinom iz Ošljaka, pod rukovodstvom Marijana Lukina Marijanića iz Maloga Iža. Oslobođenje je uslijedilo pošto je Pokrajinski komitet KPH za Dalmaciju, preko Okružnog komiteta KPH za sjevernu Dalmaciju, dao u zadatak Kotarskom komitetu KPH Preko da organizira akciju oslobađanja.

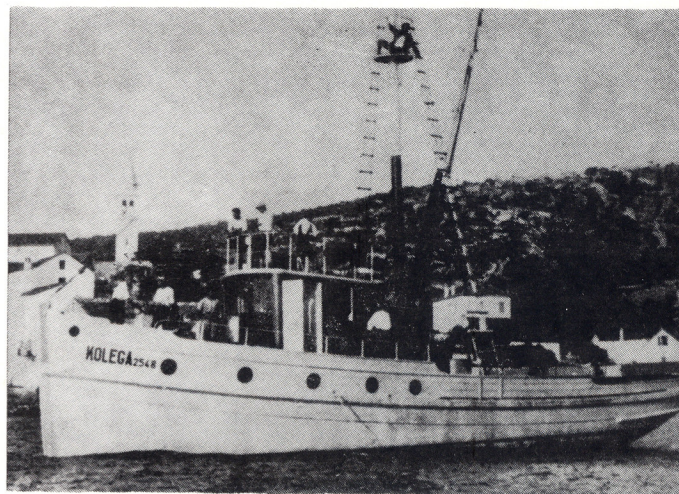
Partizanski logor na Dugom otoku osnovan je sredinom kolovoza 1941. godine. južno od Strašne peći oko jedan km, između kota 273 i 338, na posjedu Ante Bubice iz Luke. Prije toga je na otoku Ravi, u kamenoj poljskoj kućici vlasnika Ivana Božina Marinka, u predjelu zvanom Golubovac, osnovana i kratko vrijeme djelovala ilegalna Tehnika (tiskara) Kotarskog komiteta KPH Preko. Potom je Tehnika preselila na Dugi otok. Partizanski logor imao je svoju stalnu posadu i komandanta. Do kapitulacije Italije boravio je, radi mira opreza, na 8 različitih mjesta. Odiario je ogromnu ulogu kao najveća i najsigurnija partizanska baza na zadarskom području. Početkom 1943. osnovan je pri njemu poseban vod boraca radi održavanja pomorskih veza. Koliko nam je poznato, ako izuzmemo otok Vis, Dugi otok bio je od prvih dana ustanka pa sve do oslobođenja sjeverne Dalmacije (kraj listopada 1944) najveća partizanska baza na Jadranskim otocima. Ta je baza, u pravom smislu riječi bila baza partizanske ratne mornarice.

Prvi partizanski odred sa zadarskih otoka osnovan je 6/7. prosinca 1941. godine na otočiću Maslinovcu, jugoistočno od Rave. Nakon održane svečanosti, na kojoj je govorio sekretar Kotarskog komiteta KPH Preko Marijan Žuvić Karlo, odred je u sastavu (čuva se u Narodnom muzeju u Zadru) i leutu krenuo za uvalu Sovje, nedaleko od Tribunia. Odatle su, predvođeni Milom Vlahovom iz Vodica krenuli za Liku, gdje su s ostalim borcima iz sjeverne Dalmacije

sačinjavali III četvu bataljona »Marko Orešković«. Bili su istinski stvaraoci i pronosioci bratstva i jedinstva između Hrvata i Srba u Lici i njihovo je prisustvo u Lici bilo od ogromnog političkog značenja, pa su u narodnom predanju postali legenda. Prvi su odred sačinjavali: 12 iz Malog Iža — Vilmo Govorčin, Mičo Lovrin, Marijan Lukin Marijanić, Rudolf Lukin Doko, Šime Lukin Babac, Ive Marelić, Kuzman Marelić, Julije Petričić, Žarko Petričić, Miljenko Rokov Brica, Šanto Rokov Mušica i Vladimir Ravkin Ranko; 7 iz Velog Iža — Ante Banina, Milovan Brčić, Silvio Filipović, Ugo Paša, Božo Rakocija Šmeling, Albert Sutlović i Ante Švorinić Tonći; 4 iz Molata — Mirko Bašić, Rudi Bašić, Mirko Dundović i Celestin Matulić; 3 iz Savra — Mladenko Kotrulja, Ivo Šarunić i Nedjeljko Vidučić; 3 iz Luke — Augustin Bubica, Mladen Bubica i Stanko Parmać (bio učitelj u tom mjestu); jedan iz Žmana — Ivo Kalcina.

Biogradski partizanski vod osnovan je 20. travnja 1942. godine u predjelu zvanom Gajina, između Biograda na moru, Pakoštana i Vrane. U početku mu je naziv bio Leteći vod. Pored vojnog, imao je veliko političko značenje, jer je djelovao u neposrednoj blizini Zadra, do svibnja 1943. godine. Djelovao je u neposrednoj blizini Primorske partizanske čete. Ta četa zavređuje da joj se u našoj historiografiji, posebno u sklopu nastajanja partizanske ratne mornarice, nađe odgovarajuće mjesto koje joj pripada. Ne samo što je bila strah i trepet za talijanskog okupatora, već je odigrala veoma značajnu ulogu i u pogledu partizanskih akcija na moru. U vremenu u kojem je djelovala, od 11. lipnja 1942. do 12. travnja 1943. godine, kada se povukla u Liku, izvršila je mnogo borbenih akcija.

Ustanak u Malom Ižu 26. srpnja 1942. godine, jedinstven je primjer odlučnosti jednog malog ribarskog mjesta da odlučno, bez obzira na žrtve, ustane u borbu protiv okupatora. O tome je mnogo pisano. Ipak, podsjetit ćemo na neke događaje i podatke. Rekvirirano ulje, smješteno u dva magacina u uvali Knež, komunisti su prolili u more i dijelom odnijeli za potrebe NOB-a. Sutradan su Talijani okupili cjelokupno stanovništvo i 80-tak izdvojili, ukrkali na motorni brod »Sofija«, s namjerom da ih odvedu u Veli

Tunolovac »Kolega« iz Kali, prije rata

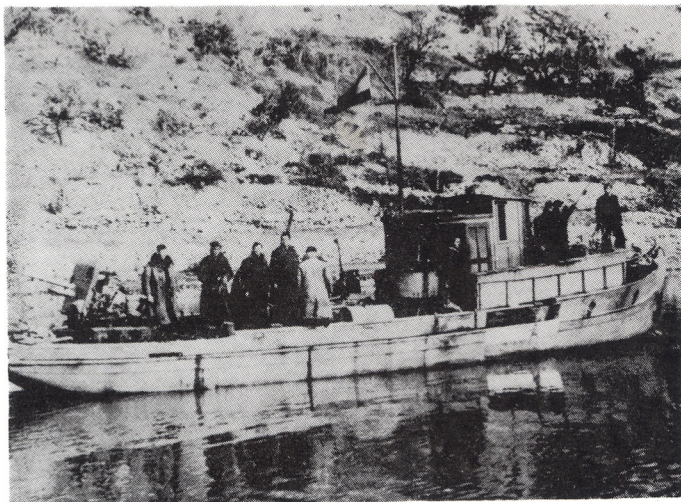

NB 8 »Kornat« u Vrbovskoj na o. Hvaru, u prosincu 1943.

Ižu, gdje je bila uprava talijanske općine. Uhapšenici su goloruki savladali naoružanu pratnju, vratili se u mjesto i tada je ustalo cjelokupno stanovništvo. Svi su se prevezli na Dugi otok. Od sposobnih muškaraca i žena formirana je četa jačine bataljona, na čelu s Vojno-revolucionarnim komitetom, kojim je rukovodio Šime Lukin, čovjek koji je organizirao pobunu na brodu i koji ju je započeo napadom na talijanskog brigadjera.

Transportni brodovi III POS-a u Lavsi, ljeti 1944.

PČ 22 »Streljko« u Obrovcu, u studenom 1944.

Ustanici su se smjestili u logor na Prisliku podno Gračine i tu boravili 38 dana. Odatle su 3. rujna u konvoju od 13 ribarskih čamaca prevezli se na otok Kornat pa dalje na rt Binjuš, između Tijesnog i Tribunja. Na kopno je stiglo 255 ustanika i četvorica iz Velog Iža. Ustanici su na Dugom otoku izveli i nekoliko akcija. Talijanski je okupator poduzeo mjere odmazde i proveo opsežne akcije pretraga. Na Dugom otoku strijeljano je 7 Maloizana a u Velom Ižu 7 Veloizana, jer su surađivali s ustanicima.

Velimir Škorpik, narodni heroj, prvi komandant partizanske ratne mornarice, rođen je 2. travnja 1919. godine u Zadru, u kući Put Nina br. 2 (današnji naziv; spomen-ploča), od majke Božice rođene Melada i oca Josefa Škorpika, rodnom iz Slovačke. Poginuo je 7. studenog 1943. godine u jednom zaseoku sela Zagorja, sjeverno od Imotskog, pod do sada još nedovoljno razjašnjenim okolnostima. Njegova je ogromna zasluga što je nakon razgovora s Vrhovnim komandantom drugom Titom, Vrhovni štab NOV i POJ izdao naredbu o formiranju Sekcije za ratnu mornaricu.

U povoljnim političko-vojnim uvjetima koji su nastali uslijed kapitulacije Italije, na zadarskom području od prvih dana partizanska aktivnost na moru usmjerena je ka stvaranju jedinica i komandi Mornarice NOVJ. Tako moramo zabilježiti da se svi čamci i brodovi stavljaju na raspolaganje jedinicama NOVJ i organima NOP-a. Dana 15. rujna 1943. godine formiran je u Ražancu Mornarički odred »Ražanac« odnosno »Nin«. Pomorske jedinice toga odreda imale su 12 motornih brodova, 2 jedrenjaka i jedan motorni splav. Članova posada bilo je ukupno 57, a prištapska jedinica imala je 30 do 40 boraca. Odred je boravio u Ražancu, Vinjercu, Ninu i Viru. To je prva organizirana jedinica Mornarice NOVJ u sjevernoj Dalmaciji.

Mornaričke komande u sjevernoj Dalmaciji prethodile su III pomorsko-obalskom sektoru. Štab Kninskog sektora formirao je svojom naredbom od 25. rujna 1943. Obalsku komandu Kninskog sektora. Za komandanta je imenovao Mladena Ikicu, poručnika bojnog broda I klase, a za komesara je Okružni komitet KPH Zadar odredio Antu Sorića Goluba. Na otoku Pašmanu je uslijedila prva organizacija te mornaričke komande. Glavni štab NOV i PO Hrvatske naredio je 5. listopada 1943. formiranje XIX divizije i Komande Mornarice za sjevernodalmatinsku obalu i sjevernodalmatinske otoke. Ta je komanda bila potčinjena Štabu XIX divizije. Dana 15. studenog 1943. formiran je III pomorsko-obalski sektor Mornarice NOVJ. Kao što smo vidjeli, organizacija komandi Mornarice NOVJ u sjevernoj Dalmaciji, a tako i na ostalom području, nije teklo koordinirano. U vrijeme osnivanja, taj je sektor imao 4 flotile brodova: Molatsku, koja mijenja naziv u Prva grupa, Pašmansku, koja mijenja naziv u Druga

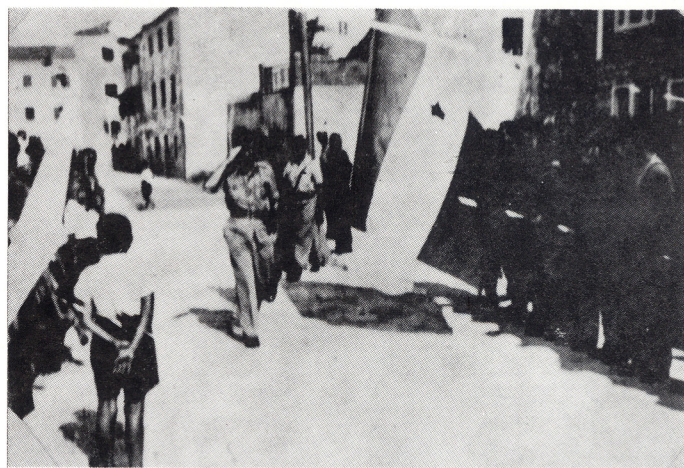
grupa, Kornatsku, koja mijenja naziv u Treća grupa i Virsku flotilu, koja mijenja naziv u Četvrta grupa. Sektor je imao i Partizanski odred (mornaričke pješadije) koji je nastao od Odreda sjevernodalmatinskog otočja. Izvidne su stanice postale osmatračke stanice: Molat, Dugi otok, Ugljan. Nemamo mogućnosti da o djelovanju III POS-a pišemo opširnije. O tome postoji obilna literatura. Spomenimo da je na teritoriju sjeverne Dalmacije, zapravo na zadarskom području, boravio i operirao II POS, koji zbog nepovoljne vojno-političke situacije nije mogao boraviti na svom području — Hrvatskom primorju i Kvarnerskim otocima.

Vlado Bagat, narodni heroj poginuo je herojskom smrću noću 1. lipnja 1944. godine na Olibu, skupa s još tri mornara. Poginuo je kada se s otoka Krka vraćao za Dugi otok čamcem PČ 76, na zadatku uspostavljanja veze i ispitivanja mogućnosti djelovanja Udarne grupe, na dužnosti partijskog rukovodioca II POS-a.

Borba NB 8 »Kornata« u noći 1/2. lipnja 1944. godine protiv njemačkih torpednih čamaca opisana je i opjevana. Primjer je junaštva i snalažljivosti Titovih mornara. »Kornatom« je te noći uspješno komandirao Josip Dundov.

Otok Ista u vremenu od 20. rujna 1944. do 5. siječnja 1945. veoma je snažna vojno-pomorska baza Mornarice NOVJ, oslonac Mornarice NOVJ u borbi za oslobođenje Hrvatskog primorja i Istre.

Zadar je od svoga oslobođenja (31. listopada 1944) snažna vojno-pomorska i avio-baza Mornarice NOVJ, te baza savezničkih pomorskih i zračnih snaga. Na početku završnih operacija, 9. travnja 1945. godine, formirana je u Zadru Pomorska obalska komanda. Inače, u Zadru je od oslobođenja bio Štab II POS-a sa svim pratećim jedinicama i službama.

*Svečana smotra Bataljona mornaričke pješadije
19. VIII 1944. u Salima*

Proslava Oktobarske revolucije 7. XI 1944. u Istu

Završne operacije koje je poduzela Mornarica NOVJ odnosno Jugoslavenska mornarica u sklopu operacije IV armije, krenule su za otok Pag, koji je oslobođen 5. svibnja 1945. godine. Slijedio je tok daljnjih vojnih operacija za oslobođenje Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka, Istre i Trsta.

Brodovi Mornarice NOVJ u Zadru, krajem 1944.

Iz borbe za oslobođenje Paga, 5. travnja 1945.

KATALOG

1. Vrhovni komandant NOV i POJ maršal Tito obilazi brodove Mornarice NOVJ, Vis, 17. srpnja 1944.
2. Zastava Štaba Mornarice NOVJ, kopija prema originalu koji se čuva u Vojnom muzeju u Beogradu
3. Partizanska gajeta iz Malog Iža, vlasništvo Šanta Petričića
4. Na partizanskoj vezi, za veslima Rikard Sutlović (desno) i Mate Ivín (lijevo), vidi se Marija Rokov rođena Medanić
5. Karta sjeverne Dalmacije, mjerilo 1:80.000, na kojoj je ucrtano: pomorske partizanske veze, Partizanski logor na Dugom otoku i baze na ostalim otocima, Tehnika KK KPH Preko, talijanski koncentracijski logori, obrana otoka Ugljana, pomorske bitke i napadi njemačkih oružanih snaga
6. Vojin Zirojević u talijanskom koncentracionom logoru na Ošljaku, 13. svibnja 1941.
7. Prvi partizanski odred sa Zadarskog otočja sačinjavali su borci iz ovih mjesta: Velog Iža 7, Malog Iža 12, Molata 4, Luke 3, Savra 3, Žmana 1 borac
8. Otočić Maslinovac
9. Marijan Žuvić Karlo
10. Prvi proleterski bataljon Hrvatske u maršu
11. Ivan Vulin, komandir Biogradskog partizanskog voda
12. Ivan Bačko Đoko, delegat/komesar Biogradskog partizanskog voda
13. Dokument Biogradskog partizanskog voda

- 14—24. Grupe boraca i likovi Primorske partizanske čete, ljeto 1942. godine, snimio Frane Zafron
25. Seoska uljarna (malin) u Knežu u Malom lžu iz koje je 25/26. VII 1942. odneseno i proliveno ulje
26. Uljarna (malin) u Knežu u Malom lžu, vlasništvo obitelji Govorčin, iz koje je također odneseno i proliveno ulje
27. Prvi brod s desna »Sofija«, snimljen prd rat 1941. u Istu
28. Šime Lukin
29. Izvještaj Šime Lukina o ustanku u Malom lžu i ustanicima na Dugom otoku, napisan na Prisliku kraj Gračine 5. VIII 1942.
30. Izvještaj komesara talijanske općine u Velom lžu, datiran 28. VII 1942, upućen Prefekturi u Zadru, u kojem su opisani događaji i strijeljanje Veložana
31. Telegram od 26. VII 1942. u 24 sata, upućen Ministarstvu unutrašnjih poslova u Rimu
- 32—34. Grupe Maložana na vodičkom terenu, u rujnu 1942.
35. Velimir Škorpik, narodni heroj
36. V. Škorpik kao dijete
37. Rodna kuća V. Škorpika u Zadru, Put Nina 2
38. Šef sekcije za ratnu Mornaricu V. Škorpik ((u sredini) u Podgori 25. I 1943.
39. V. Škorpik u krugu boraca u Zagvozdu , oko 15. I 1943.
40. U Podgori 25. I 1943. V. Škorpik sa Čedom Perićem obilazi osmatračnicu
41. Josef Škorpik, otac V. Škorpika
42. V. Škorpik u Makarskoj
43. Naredba o formiranju XIX sjevernodalmatinske divizije NOVJ i Komande Mornarice za sjevernodalmatinsku obalu i sjevernodalmatinske otoke, od 5. X 1943.
44. Štab III POS-a Mornarice NOVJ u kolovozu u Salima. S lijeva na desno: Ivo Gattin, načelnik pomorskog saobraćaja, Petar Peko, operativni oficir, Janez Tomšič, komandant, Lujo Čačić, načelnik veze, Jakov Odrliin, pravni referent
45. Svečana smotra Bataljona mornaričke pješadije III POS-a, u Salima 19. VIII 1944, prilikom polaganja zakletve novih boraca. Smotru vrši komandant J. Tomšič, a pred strojem je komandant bataljona Tomo Šalov
46. Vrulje u Kornatima, značajna luka III POS-a
47. Transportni brodovi III POS-a: »Darinka« i »Štrmelj« u Lavsi ljeti 1944.
48. Transportni čamci i brodovi u službi III POS-a, u Vruljama, ljeti 1944.
49. NB 11 »Crvena zvijezda« uplovljava u Ist, krajem XII 1944. Luka je pod dimnom zavjesom
50. Proslava Oktobarske revolucije u Istu, sjedištu Štaba II POS-a, 7. XI 1944. Uz obalu transportni brod, NB 3 i NB 11
51. Kao pod 50, snimljeno iz drugog ugla
52. Transportni brod Mornarice NOVJ prevozi ranjene i bolesne borce kroz Kornatsko otočje, ljeti 1944.
53. Lavsa u Kornatima
54. »Felice« u Viškoj luci; 29. VII 1944. zarobljen s posadom na Istu
55. Vlado Bagat, narodni heroj
56. PČ 2 »Macola« u Obrovcu, 1944.

57. Slušaoci/kursisti Škole veze III POS-a 1. V 1944. u Dragovama na Dugom otoku
58. Podizanje jugoslavenske zastave 1. V 1944. u Dragovama, prije polaganja zakletve na vjernost narodu, pripadnika Sekcije za vezu III POS-a
59. PČ 22 »Streljko« u Obrovcu, u studenom 1944.
60. Transportni brod »Sv. Nikola« / Štrmelj, na Visu, 1944.
61. Brod Mornarice NOVJ u akciji
62. NB 8 »Kornat« prilikom naoružavanja u Vrbovskoj, kraj 1943.
63. Tunolovac »Kolega« iz Kali, prije rata
64. Josip Dundov
65. Mira Alečković, Balada o »Kornatu«
- 66—68. Zadarska luka 1944. i početkom 1945. godine — jedna je od najznačajnijih baza Mornarice NOVJ
- 69—70. Brodovi Mornarice NOVJ pod Zadrom, kraj 1944.
71. Posada NB 11 »Crvena zvijezda«
72. NB 3 »Jadran«
73. NB 7 »Enare«
74. PČ 27 »Edison« u Vruljama, ljeto 1944.
75. Brodovi Mornarice NOVJ
76. Karta s prikazom borbi za oslobođenje Paga
77. Oficiri i rukovodioci jedinica Jugoslavenske armije i saveznički oficiri, neposredno pred početak borbe za Pag
- 78—82. Snimci iz borbe za oslobođenje Paga

Plan izložbe, postava i katalog:
VALENTIN URANIJA

Povećanje fotografija i ucrtavanje na kartama:
ANTUN TRAVIRKA

Tehnički suradnik na izložbi:
MARKO OPAČIĆ

Izdavač: Narodni muzej, Zadar

Tisak: »Narodni list«, Zadar, 1982.

Naklada: 300 primjeraka

Brodovi Mornarice NOVJ pod Zadrom, 1944.

